Tutkimuspäällikkö Paula Saikkonen

16.11.2023

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Kirjallinen lausuntopyyntö 17.11.2023

HE 73/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Kiitän kirjallisesta lausuntomahdollisuudesta työttömyysturvaan tehtävistä muutoksista. Esitykseen sisältyy lukuisia työttömyysturvan muutoksia ja heikennyksiä, joista keskityn suojaosiin, lapsikorotuksista luopumiseen ja sosiaaliturvan yksinkertaistamiseen. Työttömyysturva on osa sosiaaliturvajärjestelmää. Pohjoismaissa sosiaaliturva on paitsi suojannut yksilöitä ja perheitä köyhyydeltä, on se myös toiminut tärkeässä roolissa talouden dynamiikan ja yhteiskunnallisen luottamuksen tukemisessa. Sosiaalisten riskien oikeudenmukainen tasaaminen on yksilöiden ja yhteiskunnan yhteinen etu.

Suojaosien poistaminen osaltaan helpottanee etenemistä kohden hallitusohjelmassa mainittua sosiaaliturvan yleistuen mallia. Kun vaihtoehtoisia sosiaaliturvan järjestämistapoja[1] selvitettiin sosiaaliturvauudistuksessa viime hallituskaudella, tutkimuskirjallisuudesta ei löydetty perusteita tai määrittelyä optimaaliselle suojaosan tasolle. Sittemmin tutkimukset ovat osoittaneet, ettei suojaosilla tai niiden poistolla ole merkittävää vaikutusta kokoaikaiseen työllistymiseen. Naiset työskentelevät miehiä useammin työttömyyden aikana, joten todennäköisesti suojaosien poisto vaikuttaa enemmän naisvaltaisilla toimialoilla[2]. Osa-aikainen työskentely on jo nyt osalle palkansaajista vastentahtoista, joten taloudellinen kannustin kokopäivätyöhön tarkoittaa heille lähinnä suoraa heikennystä toimeentuloon.

Lapsikorotusten poistamista työttömyysturvasta perustellaan sillä, että se on yhdensuuntainen hallitusohjelmassa mainittujen yleistukea kokevien tavoitteiden kanssa, monissa muissa etuuksissa vastaavia korotuksia ei ole. Edellä mainitussa vaihtoehtoisten sosiaaliturvan järjestämistapojen raportissa lapsikorotukset lisättiin (kustannusneutraalisti) muihin tarkasteltuihin perusturvaetuuksiin (ns. yksi perusturvaetuus). Tämä niin sanotun yhden perusturvaetuuden tarkastelu osoitti, että yhdenmukaistaminen olisi mahdollista tehdä myös toisin tavoin. Lapsikorotukset kuitenkin kohdentuvat kohtuullisen hyvin sosiaalisia riskejä kohtaaviin lapsiperheisiin, mikä perustelisi niiden hyödyntämistä muissakin etuuksissa.

Lapsikorotusten poisto kohdistuu erityisesti pienituloisiin lapsiperheisiin. Leikkaus on merkittävä etenkin perusturvassa: yhden lapsen perheessä lapsikorotus on 13 prosenttia perusturvaetuudesta ja kolmen tai useamman lapsen perheessä 22 prosenttia. Esityksessä on arvioitu, että lapsikorotusten poisto lisää tuntuvasti lapsiperheiden pienituloisuutta. Lapsiperheiden köyhyydellä voi olla pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia lapsiin. Vaikka esityksen ulkopuolella muutosta kompensoidaan osin tiettyjen erityisryhmien lapsilisän korotuksilla, ne ovat kuitenkin suuruudeltaan ja kattavuudeltaan vain murto-osa työttömien lapsikorotuksista.

[1] Selvitys sosiaaliturvan vaihtoehtoisista järjestämistavoista, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5455-7
[2] Kalin, S. ym. Combining Part-time Work and Social Benefits: Empirical Evidence from Finland https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231108143584

Tutkimuspäällikkö Paula Saikkonen

16.11.2023

THL on lausunnossa työelämä- ja tasa-arvo valiokunnalle (7.11.) todennut, että olisi sosiaalisesti kestävämpää kompensoida lapsikorotusten poisto esimerkiksi yleiseen asumistukeen, joka kohdistuu rajatummin pienituloisille. Tällöin korotus voisi olla isompi ja lapsiperheiden asumistuen taso kasvaisi. Ne muutokset, joita asumistuessa on suunniteltu tehtäväksi lapsiperheiden aseman helpottamiseksi paikkaavat vain pieneltä osin työttömyysturvan lapsikorotuksista luopumisen aiheuttamaa taloudellista menetystä.

Esityksen vaikutuksia on arvioitu maakunnittain, mutta vain po. esityksen vaikutuksien puitteissa. Sosiaaliturvajärjestelmään tehdään samaan aikaan lukuisia muita muutoksia**, joiden yhteisvaikutuksia ei riittävästi tunneta**. Esimerkiksi helsinkiläisille pienituloisille lapsiperheille saattaa syntyä kohtuuttoman vaikeita tilanteita monen samanaikaisen muutoksen seurauksena. Helsingissä muutokset asumistuessa (HE 74/2023) osaltaan heikentävät toimeentulon edellytyksiä, kun Helsingin yhdistäminen samaan kuntaryhmään muun pääkaupunkiseudun kanssa laskee hyväksyttäviä enimmäismääräisiä asumismenoja. Tutkimuksesta hyvin tiedetään, että pienituloisilla kotitalouksilla on vain vähäisiä mahdollisuuksia varautua tämänkaltaisiin muutoksiin.

Tulorekisterin parempi hyödyntäminen mainitaan yhtenä perusteena niin sanotulle työssäoloehdon euroistamiselle. Tässä yhteydessä voisi keskustella myös siitä, miten ja millä aikataululla yrittäjätulot saataisiin riittävällä tarkkuudella tulorekisteriin ja siten tukea sosiaaliturvan tehokasta toimeenpanoa. Hallituksen esityksessä tuodaan hyvin esille työelämän rakenteissa tapahtuneita muutoksia, joiden seurauksena yhä useampi Suomessa työtä tekevä hankkii elantonsa yrittäjänä ja työntekijänä samaan aikaan. Näissä tilanteissa oikeus ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan syntyy kuitenkin vain jommankumman tulolähteen mukaan. Pyrittäessä yhdenmukaistamaan järjestelmää tämä on selkeä epäkohta, joka tulisi korjata.

Korkean työllisyysasteen tavoittelu on kannatettavaa. Yksilötasolla työ tai työllistyminen usein vahvistaa osallistumista ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Taloudelliset kannustimet ovat yksi keino työllisyysasteen nostamisessa, mutta pelkästään niihin nojaaminen voi johtaa toimeentulotuen lisääntyvään tarpeeseen ja käyttöön. Työllistymisen esteitä puretaan ennen kaikkea palveluissa (kuten terveydenhuolto, kuntoutus, koulutus), joissa voidaan huomioida yksilöllisiä tarpeita. Kyvykkäät ja hyvinvoivat työnhakijat ovat myös työnantajan etu.

Esitetyt muutokset työttömyysturvalainsäädäntöön ovat merkittäviä. Suomalaista tutkimustietoa tämäntyyppisten muutosten vaikutuksista on vain vähän. Siksi olisi tärkeää panostaa jälkiarviointiin. Työllisyysvaikutusten ohella huomiota tulee kiinnittää **muutosten yhteisvaikutuksiin eri väestöryhmissä ja alueellisesti**. Aikaisemmat selvitykset antavat viitteitä siitä, että hyväosaisten näkemykset sosiaaliturvajärjestelmästä ovat kovin toisenlaisia[3] kuin siihen turvautuneiden. Poliittinen ja taloudellinen osattomuus osuvat samoihin ihmisryhmiin. Tällainen kehitys heikentää pitkällä aikavälillä yhteiskunnan sosiaalista kestävyyttä, jota pikemmin pitäisi vahvistaa nykyisessä turbulentissa toimintaympäristössä.

Tutkimuspäällikkö Paula Saikkonen

[3]Saikkonen ym. Sotupuntari: suuntia sosiaaliturvauudistukseen (2020) https://bibu.fi/sotupuntari/